

OBEČNÉ A SPECIFICKÉ ASPEKTY KOMPOZICE V SOUČASNÉ ČEŠTINĚ

Patrik Mitter, Ústí nad Labem, Univerzita J. E. Purkyně, 2016

DARINA HRADILOVÁ

Kompozice jako slovtvorný způsob je autorovým dominantním badatelským tématem, kterému se věnoval již v řadě předcházejících textů knižního i časopiseckého charakteru, za všechny jmenujme např. *Složená hybridní substantiva s prvním komponentem cizího původu v současné češtině* (2003), *Hybridní složeniny s prvním komponentem cizího původu a vývoj společnosti* (2003–2004) nebo *Kompozice v kontextu současné češtiny* (2006).

Na svou dřívější práci nyní navazuje monografií, ve které zúročil dosavadní výsledky svého bádání, aniž by se opakoval či ustrnul v pohledu na kompozici. Nově totiž ve svém zkoumání akcentuje typologický a komparativní potenciál kompozice. Obecné aspekty kompozice autor vnímá především prostřednictvím mezijazykové komparace, při níž se zaměřuje na dva jazyky blízké češtině: na němčinu, kde blízkost pocítujeme zejména v geografickém smyslu, a na slovenštinu, u níž se přidává ještě blízký vztah genetický. Mezijazykové porovnání autor opírá o pečlivou práci s jazykovým materiálem – k tisícovce německých kompozit hledá jejich české ekvivalenty. Sleduje přitom ekvivalenci ve smyslu opozice kompozitum versus víceslovné či jednoslovné pojmenování (*Salatgurke* – *salátová okurka* a *Schauplatz* – *jeviště*), zaměřuje se však i na počty komponentů jednotlivých pojmenování a na jejich charakter či motivovanost. Podobnou metodou srovnává i kompozita česká a slovenská, v této pasáži však více pozornosti věnuje motivační symetrii či asymetrii a morfematické struktuře jednotlivých komponentů. Obě kapitoly jsou vhodně doplněny přehlednými tabulkami, které zachycují typy sledovaných pojmenování, jejich kvantitativní zastoupení a ilustrativní příkladový materiál.

Se závěry mezijazykové komparace dobře korespondují poznatky o typologické charakteristice kompozice. Autor v obecné rovině pojednává o kompozici jako typologickém distinktivním jevu, tedy o typech jazyků, které nemají schopnost tvořit kompozita v protikladu k jazykům, pro které je kompozice typickým rysem, a současně skládání slov komentuje z pohledu pozice mezi ostatními slovtvornými způsoby.

Velmi stručná, ovšem přínosná je kapitola o tradiční a novější klasifikaci kompozit, v níž autor komentuje mimo jiné terminologii užívanou v souvislosti s kompozity v různých zdrojích, sanskrtskými gramatikami počínaje a současnými pracemi českými i zahraničními konče.

Druhá půle monografie je věnována již výhradně kompozici v češtině, a to jak ve smyslu obecných charakteristik, tak ve smyslu analýzy některých kon-

krétních typů kompozit. V obecné rovině autor věnuje značnou pozornost slovotvorné motivaci kompozit v češtině, přičemž se opírá především o teoretické koncepce M. Dokulila a J. Furdíka. Pro různé pozice kompozit ve slovotvorných svazcích vytváří základní modelová schémata, která následně dokladuje bohatým materiálem. Cenné je, že pracuje s širokým spektrem slovní zásoby: v dokladovém materiálu najdeme jak slova knižní, tak např. odbornou terminologii chemického názvosloví.

Poslední kapitola pojednává o hybridních kompozitech v různých slovních druzích, tedy nejen o tradičně komentovaných substantivech, ale také o adjektivech, verbech, adverbiích, interjekcích a dalších slovních druzích (syntematických a nástavbových). Užitečné jsou zejména pasáže o slovesech a o změnách jejich vnímání v různých zdrojích. Autor tak popisuje konkurenci skutečných kompozit a prefixálních derivátů a její posun v interpretaci Trávníčkově (*spolupracovat* je posuzováno jako nečeské), Hauserově (nevhodnost složenin s komponentem *znovu-*) či Cvrčkově. Pro identifikaci složených sloves jsou důležité zejména odkazy na vzájemné vztahy lexémů, které mohou působit jako kompozita, ačkoli jsou to deriváty kompozit (*mladlostpánovat*, *zasebevraždit*, *malomyslnět* apod.), a jejich motivujících výrazů.

Dosud poslední monografie Patrika Mittera je výjimečná tím, že autor je schopen v jednom textu propojit obecný pohled na kompozici jdoucí nad rámec jednoho jazyka a neulpívající na dílčích jednotlivostech s pečlivým popisem těch jejích zvláštností v jednom konkrétním jazyce, které mohou být postiženy jen na základě minuciózní práce s jednotlivými drobnými detaily. Velkým kladem práce je tak její komplexnost: obecnost, včetně jakéhosi pohledu na češtinu zvenčí, prizmatem kompozice v jiných jazycích, a současně konkrétnost v práci s českou slovní zásobou a se zasazením kompozice do rámce českých slovotvorných poměrů. Výhodou je i dynamický styl, odborně nasycený, ale přitom nekomplikovaný a přehledně vyjadřování. Text tak uspokojí jak čtenáře z řad odborníků, tak i studenty bohemistiky nebo laické čtenáře se zájmem o lingvistiku.